

Amb son germà, lo comte de Cerdanya,
com àliga que a l'àliga acompanya,
davalla Tallaferro de Canigó un matí;
ve amb son fill de caçar en la boscúria,
5 quan, al sentir-hi mística cantúria,
se n'entra a l'ermitatge devot de Sant Martí.

Lo sant, des del cavall, vestit de malla,
encès d'amor, d'un colp d'espasa talla,
per abrigar a un pobre, son ribetat mantell;
10 Gentil, l'aligó tendre, sa armadura
contempla, i, amb coratge que no dura,
—Mon pare—diu—, voldria ser cavaller com ell.

¿No he feta amb vós contra Almansor la guerra?
¿M'ha vist l'espatlla l'enemic? ¿La terra
15 no reguí jo amb sang meva i amb sang de sarraïns?
¿Per què l'elm i l'escut que a tants donàreu,
a mí, a mi sol, fill vostre, me'l negàreu?
¿No infanten ja les mares guerrers i paladins?

—Fill, hereu de ma glòria i mon llinatge,
20 ta petició m'agrada i ton llenguatge;
demana si a ton oncle li plauen com a mi.
—És hora tanmateix—diu l'altre comte—,
puix no és ja cavaller, que en sia prompte;
que vetlle anit les armes, jo l'en faré al matí.—

4 Mr: devalla de cassar

6 Mr: en l hermitatge

10 Mr: lo fill de Tallaferro

25 Com dintre el rusc murmuriosa abella,
Gentil a orar se queda en la capella,
acompanyat dels comtes, de patges i escuders;
en la tarima de l'altar se postra
contemplant al sant bisbe que s'hi mostra,
30 que fou abans que bisbe mirall de cavallers.

La llum de l'alba al peu de l'ara el troba,
com un colom vestit amb blanca roba,
regalant-se amb l'aroma de cristians consells,
sanitosos consells que, abans de gaire,
35 com papallones volaran en l'aire,
mes, ai!, son cor novici també volant amb ells.

—Per Déu batalla—l'ermità li crida—,
estima son honor més que ta vida,
com ploma ta arma escriga pertot la santa llei;
40 sies sempre capçal de la innocència;
si et dobla un vent, que sia el de clemència:
escut sies pel poble i espasa per ton rei.—

Deixa després la blanca vestidura
i li donen a peces l'armadura:
45 damunt lo camisol lo platejat perpunt,
abriga amb lo capmall sa testa bella,
son cos gallard i fort amb la rodella
que du les quatre barres i un sol ixent damunt.

50 Guifre, son oncle, els esperons li posa,
fent una creu en son genoll, que arrosa

30 1901 i 1902: abans de bisbe

amb una encesa llàgrima; l'espasa empunya après,
que a un raig de sol llueix damunt de l'ara,
i a Gentil per cenyir-la se prepara,
del puny a la creuera fent-li donar un bes.

55 Tres colps amb ella sobre el dors li dóna,
darrera injúria que el guerrer perdona,
mentres li diu l'asceta: —L'espasa és una creu;
batalla i venç com Jesucrist amb ella,
ama de cor aqueixa esposa bella,
60 que no l'arranquen vida ni mort del costat teu.—

L'ermita és com un ou atapeïda
de vells, donzelles i minyons que hi crida
de la sonora esquella lo tritllejar festiu;
apar que hi entren d'aquells cims i planes
65 amb lo jovent totes les flors boscanes,
sois per besar les plantes al sant que aquí els somriu.

Colliren a faldades les donzelles
pèsols d'olor, violes i roselles,
i, al veure dins lo temple lo cavaller Gentil,
70 entre ell i sant Martí les comparteixen,
i a ruixades al front les hi espargeixen
com en lo front dels arbres fruiters lo mes d'abril.

Avui s'escau l'aplec a l'ermitatge:
endiumenjats hi van en romiatge
75 pagesos i artigaires, pastors i cavallers,

57 M1: y l heremita diuli:

70 M1: entre ella [lapses]

72 M1: com fa en lo front dels arbres

i a sant Martí quiscun un do demana,
un do que els concedeix de bona gana:
als camps bones anyades, infants a ses mullers.

80 Les nines i donzells no pregunen gaire,
que els tempta, omplint de melodies l'aire,
la verda cornamusa que s'infla sota un pi;
lo flobiol espignador refila
i al floret de donzelles que desfila
marcant va la cadència lo colp del tamborí.

85 Los passerells ne tenen gelosia
i trenen ses cançons amb l'harmonia;
la tórtora hi barreja son plor enyoradís;
piteja lo pinsà, canta l'alosa
i, eco del cel, lo rossinyol hi glosa
90 angèliques passades que ha après al paradís.

Hi barreja sa música o sa nota
de l'aigua el rajolí, la que degota
dels arbres a la prada, com perla en un mantell;
los tells que el bes de l'aire fa remoure
95 flors nevades i rosses deixen ploure,
que cullen a trenc d'alba les nines de Castell.

Prop d'a on se cabdella i descabdella
lo contrapàs, sota una arcada vella,
la font del Comte raja del cor d'un bosc joliu;
100 los trèmols, albes i lladerns que abeur
ombra li fan d'un cortinatge d'heura

94 Mr: los teys

que atravessar no poden los raigs del sol d'estiu.

Los dos comtes s'asseuen en la molsa,
lligats pels sons i melodia dolça;
105 Gentil plantat a l'ombra se queda d'un auró
mirant als qui la música destria,
i encadena uns amb altres l'harmonia
com lliga les idees ardenta inspiració.

Encaixen los fadrins amb les donzelles,
110 les parelles galants amb les parelles,
flors que l'amor enfila per fer-se'n un collar;
quan la viventa roda és acabada,
suau, majestuosa, acompassada,
a l'aire de la música comença de rodar.

115 Al centre de la roda harmoniosa,
de les nines somriu la més hermosa,
coronat de violes de bosc son front serè.
Gentil prou la coneix, puix se somriuen
com dues flors que al mateix arbre viuen
120 de la mateixa saba d'amor que les sosté.

Ple d'oracions son llavi que sospira,
l'ermità piadós a Gentil mira
des del portal del temple, rosats sos ulls en plor,
i, girant-se al sagrari de l'Altíssim,
125 —Salvau-lo--diu—, oh Pare amorosíssim!;
les filles de la terra vos robaran son cor.—

Lo flobiol que plora i que sanglota
de prompte puja a sa més alta nota;

com rusc al trenc de dia la dansa se remou;
 130 s'enllesteixen los sons en ses escales,
 los peus dels sardanistes prenen ales
 i al sol de l'alegria tota ànima es desclou.

Aixís les hores en ses danses belles
 lo ritme van seguint de les estrelles
 135 que en giravolta eterna rodegen la polar;
 mes canta el gall i dansen més alegres
 i, d'ombra alçant los cortinatges negres,
 amb cants d'albada ajuden la terra a desvetllar.

Al desencadenar-se la sardana
 140 com enfilall de perles que s'esgrana,
 ne surt també Griselda, la rosa del ramell;
 amb gentilesa arranca de sa testa
 la corona de reina de la festa
 i en mans corre a posar-la del cavaller novell.

145 Mes queda, a l'arribar-hi, entrebancada
 de Tallaferro amb la terrible ullada,
 que sens paraules diu-li cruel: —Doncs ¿a on vas?—
 La corona li cau a l'oferir-la,
 i, a l'abaixar-se el jove per collir-la,
 150 amb veu de tro li crida son pare: —Doncs ¿què fas?

¿Què té que veure amb tu aqueixa pastora?
 —Pare—respon—, és del meu cor senyora:
 collint gerds i maduixes un dia l'encontrí;
 ullpresos un de l'altre, ens estimàrem;
 155 la promesa d'amor amb què ens lligàrem
 (só cavaller), si es trenca, no es trencarà per mi.

—Doncs de ton cor esborra aqueixa imatge

o et tornaré de cavaller a patge,
 les armes arrancant-te que no sabràs honrar.—
 160 Gentil resta esblaimat; apar un roure
 que el llamp acaba de ferir, i ploure
 veu a sos peus ses branques, son front descoronar.

Avergonyida, ella s'adossa a un arbre;
 per estàtua pendria-la de marbre
 165 qui no vegés ses llàgrimes rajar com una deu.
 No ho veu la gent del ball ni se n'adona;
 a qui dansa joiós, ¿què se li'n dóna
 de la margaridoia que aixafa sota el peu?

Far grandíós que un promontori amaga,
 170 darrera el Pirineu lo sol s'apaga,
 i els ulls d'alguna estrella se veuen llambregar;
 no tan brillants ni tan amunt com elles
 s'obiren en lo bosc altres estrelles
 i s'ou un cant de cèltica tonada ressonar.

175 Del bosc de Canigó són los fallaires'
 que dansen, fent coetejar pels aires
 ses trenta enceses falles com trenta serps de foc;
 en sardana fantàstica voltegen
 i de mà en mà tirades espurnegen,
 180 de bruixes i dimonis com estrafent un joc.

Les llums de set en set pugen i baixen,
 cinyells de flama los montículs faixen
 i es veu entre fumades lo bosc llampeguejar;
 surten rius de guspises de tot caire,
 185 com si es vegessen entre terra i aire
 los llamps i los cometes en guerra sabrejar.

Dels fallaires al ball la gent s'atansa,
 les nines deixen la primera dansa,
 i un dels joglars,² al veure's tot sol amb los fadrins,
 190 llança, amb quimera mossegant-se el llavi,
 eixa cançó de verinós agravi
 com un grapat de víbores i negres escorpins:

LO RAM SANTJOANENC

Lo dia de Sant Joan
 n'és dia de festa grossa;
 195 les nines del Pirineu
 posen un ram a la porta,
 d'ençà que una n'hi hagué
 d'ulls blavencs i cella rossa,
 tenia una estrella al front
 200 i a cada galta una rosa.
 Un fallaire li ha caigut
 a l'ull, malhaja la brossa!;
 n'apar un esparverot
 que fa l'aleta a una tórtora.
 205 Lo matí de Sant Joan
 la tortoreta se'n vola,
 se'n vola voreta el riu
 a cercar ventura bona.
 Un ramellet cull de flors,
 210 millor ventura no troba,
 floretes de Sant Joan,
 de romaní i farigola,
 i amb elles fent una creu

198 Mi: y ceya rossa,

del mas la llinda en corona.
 215 Quan arriba el seu galant
 a la casa entrar no gosa;
 ella li diu des de dins:
 —Doncs ¿per què et quedes defora?
 —Perquè em barres lo portal
 220 amb les flors d'aqueixa toia.
 —¿Un ramellet te fa por?
 —Me fa por d'aspi sa forma.
 —No és d'aspi, no, que és de creu;
 si et fa por, no ets cosa bona.
 —Doncs só el maligne esperit
 que les ànimes se'n porta.
 Si no fos lo ramellet,
 la teva fóra ma esposa;
 avui jauríem plegats
 230 en mon jaç de foc i sofre.—
 D'ençà que això succeí,
 ribera amunt del Garona,
 lo matí de Sant Joan,
 des del Cantàbric a Roses,
 235 les nines del Pirineu
 posen un ram a la porta.

Ha escoltat lo romanç un vell fallaire,
 i, rebatent irat la falla enlaire,
 de trascantó sortint-li, s'acara amb lo joglar;
 240 d'un colp de puny sa cornamusa aixafa,
 lo rústic trobador amb ell s'agafa
 i de bastons d'alzina s'aixeca un alzinar.

Entre els minyons del pla i los de la serra
 va a rompre, valga'ns Déu!, lo crit de guerra,
 245 quan altre crit més aspre los agermana a tots:
 —Los moros són en la ciutat d'Elena;¹
 ja sos eixams negregen en l'arena
 i encara a glops ne trauen catorze galiots.

—Anem a arrabassar-los—Guifre exclama,
 aixecant-se vermell com una flama,
 250 al temps que Tallaferro, muntat ja en son cavall,
 diu: —Jo a copsar-los vaig sobre Portvendres;
 llançau-me'ls aviat com anyells tendres
 del Tec amb les onades a rodolons i avall.

—Jo vinc amb vós—lo bell Gentil li crida,
 donant a son corser tota la brida.
 Lo comte Tallaferro —No vingues—li respon—;
 a qui et creava cavaller suara
 serveix-lo un any o dos o més encara:
 260 fill meu, que no li faces mai abaixar lo front.—

Diu, i ja romp com àliga los aires;
 tan sols per fer-li llum, alguns fallaires
 se'n du per companyia, los més lleugers i forts.
 Gentil amb Guifre a Cornellà davalla,
 265 lo rebull somiant de la batalla,
 lo bracejar dels vius i el cabussar dels morts.

244 Mr: válgam Deu!

246 1901 i 1902: á la ciutat d'Elena;

256 Mr: donant ja á son corser

Peis camins de Capcir i de Cerdanya
 ja volen missatgers a la campanya,
 cridant a vells i joves, peons i cavallers,
 270 per sortir de Conflent en so de guerra,
 a l'hora en què somriu l'alba a la terra,
 a l'hora en què a fer llenya se'n van los llenyaters.

272 1901: á fer fenyá [errata] | 1902: á fer feyna

Com ressona un buirac ple de sagetes
del ballester en la robusta espatlla,
al peu del niu de sos amors dolcíssim
quan ronca la maror de la batalla,
5 aixís avui vora la Tet ressona
ple el castell d'Arrià d'estocs i llances,
i encara pugen, fent remor de ferro,
cavallers i peons per ses escales:
se n'umplen cambres, corredors i porxes,
10 mentre els corsers renillen en la claustra.
En son palau de Cornellà està Guifre
i ací Gentil vigila d'avançada
si cap ombra atravessa les bosquíries,
si s'encén en lo bosc cap alimara.
15 Tot dorm dintre el castell, sinó ses tropes;
tot dorm vora el torrent, sinó ses aigües,
que amb los raigs de la lluna joguinegen,
trencadissos espills de l'estelada.
Tot dorm: los óssos dins la negra cova,
20 los aires del capvespre entre les branques,
en sa pleta l'anyell, i entre les fulles
los aucells amb lo cap dessota l'ala,
en coixí de celístia les estrelles,
les congestes de neu en la muntanya
25 de Canigó, com lo somrís puríssim
del formidable rei de l'encontrada
a qui el Pirene fa de trono esplèndid
i l'hemisferi de florida tiara.
Sembla la serra un gegantí magnolí
30 quan s'esbadellen ses poncelles blanques:

veient-les lo donzell tan argentines,
 sos ulls ardents de fit a fit hi clava;
 son escuder atlètic se n'adona,
 del Canigó nascut en una aubaga:
 35 —Lo que mirau—li diu—no són congestes;
 són los mantells d'ermini de les fades,¹
 que dansen a la llum de la celístia
 dels estanys de Cadí vora les aigües;
 si el més bonic i perlejat tinguésseu,
 40 vos valdria, Gentil, més que l'espasa,
 més que dels llibres tots la saviesa,
 més que l'or i l'argent dintre de l'arca;
 si us plagués navegar, veles tindríeu;
 si volguésseu volar, tindríeu ales.
 45 Mes és castell a on qui hi va no en torna;
 sols un de cent que hi pugen ne davalla.—
 Ell no ha oblidat a sa Griselda, estrella
 que el matí de sa vida il·luminava.
 ¿Qui sap si eix talisman la lligaria
 50 amb qui, implacable, de son cel l'arranca?
 Mes ¿com, en la vigília de la lluita,
 com deixarà l'exèrcit que comanda?
 ¿Com deixarà el patró la nau que mena,
 lo lleó del desert sa cadellada?
 55 Torna mirar los llenços que blanquegen
 com al cim d'un brandó trèmula flama.
 ¿Qui sap si els ha de veure un altre dia?,
 pensa; ¿qui sap si és do d'alguna fada,
 que, si agrait i ara mateix no accepta,
 60 com l'or a mà més diligenta vaja?

36 M1 i 1886: *sense crida, però amb nota (sense numerar)*
 46-47 1889: *amb separació estròfica*

Pobre Gentil!, dintre son cor de jove
 lluiten de mort l'estimació i la pàtria,
 i, quan l'amor tirà dins un cor tendre
 lluita, no és sempre lo dever qui guanya.
 65 Al caure ja en lo llaç de flors que el tempta,
 —¿Trigaré a ser-hi?—febrosenc demana.
 —Galopant—li respon—a tota brida,
 podeu tornar ací primer que l'alba.—
 Diu, i en lo temps que emplea una coloma
 70 als colomins en péixer la becada
 se'l veu volar entre garrics i arboços,
 voladora sageta que es despara.
 Del castell d'Arrià baixa a la riba,
 travessa la Tet d'una gambada
 75 i com esbarts de blancs tudons que volen
 veu de Cirac i Taurinyà les cases.
 A esquerra deixa el roc Pailer, que lliguen
 les bruixes amb un pont d'un fil d'aranya,
 los dissabtes al vespre, perquè puguen
 80 passar del riu Llitera a l'altra banda;
 les que van al sabbat amb traidoria,
 enmig del pont rellisquen i s'esbarren.

Per l'arrelam del Canigó se'n puja
 lo corser ardorós amb peus de daina,
 85 de ses arrels cap a son tronc amplíssim,
 que té fontanes i torrents per saba.
 Quan troba un cingle altívol, lo voreja;
 quan troba un còrrec famolenc, lo salta;
 quan en son vol un lledoner l'atura,
 90 en dos lo migparteix d'un colp d'espasa.

65-66 1889: *amb separació estròfica [errata]*

Mes lo bosc s'espesseix, lo roure es lliga
als pins que llurs piràmides eixamplen,
i entre ells s'alça l'avet, com l'arbre mestre
entremig del trinquet i la messana.
95 De tant en tant, del cim de l'aspra serra
se veu fins al pregon una escombrada,
com de l'alzina en la negrosa escorça
se veu del llamp corsecador la ratlla.
100 La neu l'obrí en hivern; quan s'arrombolla
pel torb de les altures apilada,
un borralló de gebra, que fa moure
la grua tot volant amb un colp d'ala,
s'augmenta rodolant de cingle en cingle,
com sometent al toc de la campana,
105 i el borralló de neu ja és ona immensa
que empeny i colca més superba onada;
los pins arreu arreu, los faigs i roures,
com los guerrers en orde de batalla,
de cent en cent rodolen a l'abisme
110 amb nius i salvatgines que bressaven,
amb los ramats que troben en la via,
pastors i pasturims, conreus i cases;
i els llenyataires que de lluny ho veuen
creuen que al pla s'ajoca la muntanya.

115 Per un d'aqueixos solcs oberts sens rella
Gentil son poltro escumejant aplanà;
quan no pot més, per adreçar-se el cingle,
lo deixa a l'escuder que l'acompanya,
i per camí d'isards lliure se'n puja

108 1901 i 1902: en ordre de batalla,
114-115 M1: sense separació estròfica

120 i per los grenys com rapinyell s'arrapa
vers on blanquegen los mantells estesos,
tofes de neu sens trepitjar encara.
Un n'obira al bell mig brufat de perles,
lliri enjoiat per gotes de rosada;
125 quan ell va a pendre'l, com de terra eixida,
per l'altre bec l'estira hermosa dama,
—¿Què et féu—dient-li—ma gentil senyora,
que aixís li robes son mantell de randa?
—¿Qui és, doncs?—li pregunta ell. —Vine-la a veure,
130 ja que has volgut, traïdor, agraviar-la;
la flor de l'hermosura que somies
veuràs en quin jardí floreix i grana.—

En un pradell, al cim de la carena,
Gentil veu la regina coronada,
135 coronada de verges que la volten,
teixint i desteixint mítica dansa
amb sos braços i peus, blancs com l'escuma
que juga amb les petxines de la platja.
De Flordeneu la cabellera rossa
140 rossola en cabdells d'or per ses espatlles,
com raigs de sol que en lo boirós desembre
la gebra pura dels restobles daura.
Com la lluna creixent en nit ombrívola,
riu i clareja sa serena cara

122 M1: per trepitjar encara.

128 M1: son mantell de grana?

132-133 1889: sense separació estròfica

135 1886, 1889, 1901 i 1902: de vèrgens

136 1901 i 1902: mística dança

145 i són sos ulls dues rientes estrelles
que el Canigó robà a la volta blava.

Se la mira Gentil, i de Griselda
en ella veu la fesomia hermosa:
és lo seu aquell front, seus aquells llavis
150 que servirien a l'amor de copa;
però sa galanesa és de regina
i ell a Griselda conegué pastora.
Temerós i pensívol acostant-s'hi,
sent florir en ses galtes la vergonya:
155 —Perdonau-me—li diu—, real princesa,
del gran pitxer d'esta muntanya rosa;
no fos una poncella que us retira,
vós de mon cor seríeu robadora.
—Gentil, ingrati Gentil, ¿ja no em coneixes?
160 Jo só, jo só eixa flor de ta memòria;
ton cor era lo gerd que jo cercava
quan veres-me, allí baix, gerdera hermosa,
amb ma falda vessanta de maduixes,
de gessamins endormiscada a l'ombra.
165 Astre del cel, tan sols per l'amor teva
deixí l'atzur de l'estelada volta;
fada, per tu me retallí les ales;
per tu em lleví, regina, la corona,
i de mes mans deixí esmunyir lo ceptre
170 sols per posar-te a tu cadenes dolces,
dolces cadenes per l'amor forjades,
manilles d'argent fi, grillons de roses.
Si vols volar pel cel, tindràs mos somnis;

146-147 1889: *sense separació estròfica*
152 M1: y ella [*lapsus*] á Griselda

si pel fil de les serres, ma carrossa.
175 En Canigó tu ets presoner des d'ara,
mes Canigó l'Olimp és de les goges.—
Gentil, lligat per invisibles llaços,
va seguint l'encantada, que, traidora,
estrafà la figura de Griselda,
180 son caminar suau i sa veu dolça,
son mig riure de verge que somia,
son aire de palmera que es gronxola,
sos rinxos de cabell esbulladissos,
son llavi coral·lí i galtes de rosa:
185 sobirana que deixa son imperi
i esclava es fa de qui l'amor li roba.

A l'arribar al caire de la serra,
de Guifre i sos guerrers ell se recorda.
Gira amb recança la mirada enrera;
190 lo Rosselló a sos ulls que bell se mostra
voltat d'una filera d'alimares
que d'una a una en cada cim se posen!
En cada cap de puig dels que rodegen
la plana de Ruscino, hi ha una torre,
195 una torre gentil que al cel arriba
per abastar l'estrella amb què s'enjoia.
De Betera al bell cap ja vermelleja
com un clavell als polsos d'una hermosa
que per fer la sardana s'arreglera
200 a desigual fantàstica rodona.
Maçana i Madaloc ja al front la duen
com les de Coç, les de Cabrenç i Goa;
i Òpol, Montner i Tauteüll i Salses

203 M1, 1886, 1889, 1901 i 1902: y Opol,

D'or verge és feta la real carrossa,
d'argent, perles i vori ramejada;
set genis en set anys l'han fabricada
dins un palau de fades d'Orient;
5 al florejar les pirenaïques cimes
sa roda de set raigs vola lleugera,
en l'herba i neu sense deixar rodera,
com lo carro del sol pel firmament.

Des del palau alabastrí davallen
10 del Pla Guillem a les Collades Verdes,
i de Rojà les àrides Esquerdes,
que el granat enriqueix, fugen volant.
Deixen, anella del Pirene altívol,
l'aturonada Costabona enrera,
15 que solda el Canigó a la cordillera
com a cadena aurífica un brillant.

Com jardinera, la vall d'Eina els mostra,
al veure'ls serrejar per la muntanya,
la faldada de flors que a la Cerdanya
20 aboca al nàixer cada jorn d'abril;
i, amb mots d'amor distretes ses orelles,
indignes són d'oïr vostra cantúria,
oh serafins!, que en aquella hora, en Núria,
bastíeu per la Verge un camaril.

25 ¿Per què t'amagues, Camprodon fresquívol,
violeta del bosc en ta ribera?;

2 Mi: y ebori

çen ton sojorn d'eterna primavera
 no vols que sentin tos seus olors?
 Ribes, i tu, pastora del Pirene,
 30 que en lo Freser véns a mirar ta cara,
 çno vols que vegem ta hermosura encara?
 poncelles, ja us veuran quan siau flors.

De puig en puig pel coll de Finestrelles
 s'enfilen de Puigmal a l'alta cima;
 35 tota la terra que el meu cor estima
 des d'ací es veu en serres onejar:
 Olot i Vic, Empúries i Girona,
 i allà, en lo cor de l'espanyola Marca,
 lo Montserrat, de quatre pals com barca
 40 que d'Orient la Perla ens ve a portar.

Un gran arbre ajagut és lo Pirene
 que mira ses brancades poderoses
 esbadiar-se de València a Roses,
 entreteixir-se amb serres i turons,
 45 on penja, com ses flors immusteïbles,
 les blanques caseries i vilatges
 i, més a prop del cel, los ermitatges,
 que en semblen, allí dalt, los escalons.

Per la muntanya d'on lo Segre brolla
 50 van a Toses florit i al pla d'Anyella,
 on troba flors la petonera abella,

33 Mr: Atravessant lo coll de Finestrelles

38 Mr: y allà d'allà la gotolana marca,

49-50 Mr: Per la montanya d'ahont naix lo Segre / emprenen
 la Garanta y Pla d'Anyella,

regalèssia balsàmica l'anyell;
 i, com jai que per nins se deixa vèncer,
 a llur carrossa d'or l'espatlla abaixa
 55 l'Alp gegantí, que una pineda faixa
 com cap de monjo un cercle de cabell.

Lo clot de Moixeró' verdós i ombrívol
 de sos avets i pins entre les branques
 los veu passar, com dues perdius blanques,
 60 de l'estèril Cadí per lo cristall,
 on l'estràmpol isard per refrigeri
 troba sols, amb lo líquen de l'altura,
 les perles de l'aurora i l'aigua pura
 de la font regalada del Cristall.

És del Cadí la serralada enorme,
 65 ciclòpic mur en forma de muntanya
que serva el terraplè de la Cerdanya
per on lo Segre va enfondint son llit.
 Resclosa fóra un temps d'estany amplíssim
 70 a on, en llur fogosa juvenesa,
 aqueixos cims miraven la bellesa
 de son alt front avui esblanqueït.

Avui l'estany no hi és, i alta muralla
 d'un castell de titans és eixa serra,
 75 per escudar la catalana terra
 fet sobre el dors del Pirineu altiu.
 Noufonts, Carlit i Canigó i Meranges
 són ses quatre ciclòpiques torrelles

52 Mr: regalicia

55 Mr: una pinosa

80 i són eixos turons ses sentinelles
on encara les àligues fan niu.

Lo vell Puigmal d'espalla rabassuda
és l'*arx* d'aqueixa altiva fortalesa,
que en set-cents anys lo sarraí no ha presa,
fent-hi bocins la llança fulgurant.
85 Prop d'on Cadí amb lo Cadinell² encaixa
s'alça el doble turó de Pedraforca;
és del castell la inderrocable forca,
feta, si cal, a mida d'un gegant.

90 Atravessant lo Sícoris aurífer,
la carrossa es desvia vers Salòria;
la Seu d'Urgell, com pàgina de glòria,
llueix enmig d'un pla sedós i verd;
per fer-li de vinyetes argentines
lo Valira i lo Segre se junyeixen
95 i de verdor corones li teixeixen
amb lo cel i la terra de concert.

Contempla el jove feixes i boscatges
i, darrera els pradells de la Regina,
100 una esmaragda en forma de petxina,
tota plena de perles i de flors:
és la vall delitosa de Setúria;
quan amb son bes primer l'alba l'arrosa
sembla l'àurea conquilla en què flairosa
del mar isqué la reina dels amors.

85 M1: sense crida (però amb nota)

97 M1: y boscuries

105 Lo riu de Santa Magdalena ombrívol
cap a occident la fada ribereja,
passant pel bosc, perquè Gentil no veja
de Sant Joan de l'Erm los ermitans.
110 De cim en cim va de Rubió a Pentina,
i, sota Bresca, en Collegats, li ensenya
la rica Argenteria que en la penya
parà algun geni amb enciseres mans.

Cortinatges de tosca i brodadures,
cascades d'argent fos en l'aire preses,
115 garlandes d'heura en rics calats suspeses,
d'alguna fada finestró diví,
de lliri d'aigua i de roser poncelles,
com ulls closos de verges que hi somien
tot hi és blanc, com los coloms que hi nien,
120 papallones gentils d'aquell jardí.

Volant als cingles de Montsén, li ensenya
les cascades bellíssimes de Gerri,
i en Cabdella, en Espot i Bissiberri
constel·lacions d'estanys d'atzur i verd:
125 les tres valls de Pallars, que la calitja
de boirina amb son ròssec emmantella,
li semblen solcs que gegantina rella
a les tres branques del Noguera ha obert.

Li fa veure Boí, eixa flor que es bada
130 d'un caos de granit en les entranyes,
i, d'aqueix bosc de puigs ombres estranyes,

118 1886, 1889, 1901 i 1902: de vèrgens

129 M2: Li fa veure a Bohí, eixa flor que s'obre

la roca dels dos Homes Encantats;¹
 i, dant més brida a les esquerpes daines,
 al cim de Neto maleït s'enfila
 135 com qui, vistos los baixos de la vila,
 vol veure-la millor des dels terrats.

LA MALEÏDA

(Maladetta)

Veus-e-la aquí; mirau sa gegantina altura:
 se queden Vignemale i Ossau a sa cintura,
 Puig d'Alba i la Forcada li arriben a genoll;
 140 al peu d'aqueix olímpic avet de la muntanya,
 són salzes les Alberes, Carlit és una canya,
 lo Canigó un reboll.

Dels rius Garona i Éssera sa gran gelera és mare;
 Aran, Lis i Benasca podrien dir-li pare,
 145 Mont Blanc i Dhawalgiri li poden dir germà;
 a continents més amples d'ossada serviria,
 a l'àngel, per tornar-se'n al cel, de graderia,
 de trono a Jehovà.

Un cedre és lo Pirene de portentosa alçada;
 150 com los aucells, los pobles fan niu en sa brancada,
 d'on cap voltor de races desallotjar-los pot;
 quiscuna d'eixes serres, d'a on la vida arranca

132 Mi: crida 2, després d'Homes (però nota 3)
 LA MALEÏDA (Maladetta) Mi: La Maladetta

son vol, d'aqueix superbo colós és una branca,
 ell és lo cap de brot.

155 Cabdill és d'eix exèrcit en orde de batalla,
 la torre que domina la colossal muralla,
 entre eixes mil arestes del temple el campanar,
 lo Goliat d'eix rengle de filisteus deforme,
 d'aqueixos pits i braços l'altívol front enorme
 160 que es veu de mar a mar.

Al bes del sol llueixen son elm i sa corassa,
 l'un fet de neus eternes, l'altra d'un tros de glaça
 de dues hores d'ample, de quatre o cinc de llarg;
 165 los núvols en sa espatlla són papallons que hi volen,
 i eix quadro, on llums, tenebres i tinta i foc rodolen,
 té el firmament per marc.

Que altívola és sa calma!;⁴ que esplèndida sa roba!
 Perquè sia sa règia corona sempre nova
 argent li dóna l'alba, lo sol son or més fi;
 170 besen son front, quedant-s'hi per joies, les estrelles,
 i a voltes diu que hi para, volant pel cel entre elles,
 son vol lo serafí.

Los catalans que hi munten estimen més llur terra,
 veient totes les serres vassalles de llur serra,
 175 veient totes les testes als peus de llur tità;
 los estrangers que obiren de lluny eixa muntanya
 —Aquell gegant—exclamen—és un gegant d'Espanya,
 d'Espanya i català.—

167 Mi: crida 3 (però nota 4)

tot baixant a rebre'l veig somriure;
 de l'un la noble i bèl·lica figura
 se sembla al que ara puja del desterro,
 385 i amb ells veig abraçar-se;
 l'altre és hermós com pomeró en abril.

COR DE MONJOS

Aquell deu ser lo comte Tallaferro;
 aquest, l'hermós Gentil.

OLIBA

Glòria al Senyor! Lo núvol de tristesa
 390 que amortallà tant temps l'ànima mia
 com los núvols del cel se va desfent;
 la nit reula empesa
 per la claror del dia
 que riu en la finestra d'Orient.
 395 La nostra terra aimada,
 que de Mahoma sota el jou vivia,
 com un guerrer armada
 empeny los sarraïns vers l'Occident.
 Lo comte Berenguer de Barcelona
 400 eixampla sa corona.
 Catalunya es desvetlla escamarlada,
 cama ençà, cama enllà del Pirineu,
 com damunt son corser una amazona
 que s'adormí una estona,
 405 venint d'abraonar un semidéu.

A l'àliga real és pariona
 que amb cada ala domina
 un vessant de la serra gegantina.
 Derrocat lo titànic Almansor,
 410 de l'islamisme vespertina estrella,
 ¿qui sap si algun nostre hèroe formidable
 ha d'aixecar sa espasa immensurable
 de gran conqueridor?
 ¿Qui sap, qui sap si amb ella,
 415 sa corona i sa llar veient petites,
 a un gran realme ha de donar les fites?

COR D'HOMES DE PARATGE

Partim al tro de guerra,
 com temporal que baixa de la serra;
 la llagostada mora
 420 llancem per sempre d'eixos camps a fora;
 aprés los llaurarem:
 de les visarmes, relles,
 de les espases ne farem corbelles;
 lo blat avui són sarraïns: seguem!

COR FINAL

425 Glòria al Senyor! Tenim ja pàtria amada;
 que altívola és, que forta al despertar!;
 al Pirineu mirau-la recolzada,
 son front al cel, sos peus dintre la mar.

COR D'HOMES

DE PARATGE

1886, 1889, 1901 i 1902: CHOR D' HOMENS DE PARATGE

430 Branda amb son puny la llança poderosa;
lo que ella guanye ho guardarà la creu;
sobre son pit té sa fillada hermosa
que ens fa alletar amb fe i amb amor seu.

435 Bresseu-la encara en est bressol de serres,
enrobustim sos braços i son cor;
sos braços fem de ferro per les guerres,
mes per la pau omplim son pit d'amor.

440 Pàtria, et donà ses ales la victòria;
com un sol d'or ton astre es va llevant;
llança a ponent lo carro de ta glòria,
puix Déu t'empeny, oh Catalunya, avant.

Avant: per monts, per terra i mars no et pares,
ja t'és petit per trono el Pirineu;
per ésser gran avui te despertares
a l'ombra de la creu.

439 1901 i 1902: llença á ponent

443 1901 i 1902: per ésser gran

EPÍLEG
LOS DOS CAMPANARS

EPÍLEG
LOS DOS CAMPANARS

Mz: Epiloch | M1 i 1886: manca | 1889: EPI-
LOGO / LOS DOS CAMPANARS [i crida 1] |
1901 i 1902: LOS DOS CAMPANARS / EPÍLECH

Doncs ¿què us heu fet, superbes abadies,
Marcèvol, Serrabona i Sant Miquel,
i tu, decrèpit Sant Martí, que omplies
aqueixes valls de salms i melodies,
5 la terra d'àngels i de sants lo cel?

Doncs ¿què n'heu fet, oh valls!, de l'asceteri,
escola de l'amor de Jesucrist?
¿On és, oh soledat!, lo teu salteri?
¿On tos rengles de monjos, presbiteri,
10 que, com un cos sens ànima, estàs trist?

¿D'Ursèolo a on és lo dormitori?
¿La celda abacial del gran Garí?
¿On és de Romualdo l'oratori,
los pallis i retaules, l'or i evori
15 que entretallà ha mil anys cisell diví?

Los càntics i les llums s'esmortuïren;
la rosa s'esfullà com lo roser;
los himnes sants en l'arpa s'adormiren,
com verderoles que en llur niu moriren
20 quan lo bosc les oïa més a pler.

Dels romànics altars no en queda rastre,
del claustre bizantí no en queda res;

- 1-105 M1 i 1886: *manca*
4 M2: eixes afraus
8 M2: oh solitut, [*var. ant.* oh Canigó,]
12 M2: ahont la celda del abat Garí?
18 1889: s'endormiren,

caigueren les imatges d'alabastre
i s'apagà sa llàntia, com un astre
25 que en Canigó no s'encendrà mai més.

Com dos gegants d'una legió sagrada
sols encara hi ha drets dos campanars:
són los monjos darrers de l'encontrada,
que ans de partir, per última vegada,
30 contemplen l'enderroc de sos altars.

Són dues formidables sentinelles
que en lo Conflent posà l'eternitat:
semblen garrics los roures al peu d'elles;
les masies del pla semblen ovelles
35 al peu de llur pastor agegantat.

Una nit fosca al seu germà parlava
lo de Cuixà: —Doncs ¿que has perdut la veu?
Alguna hora a ton cant me desvetllava
i ma veu a la teva entrelligava
40 cada matí per beneir a Déu.

—Campanes ja no tinc—li responia
lo ferreny campanar de Sant Martí—.
Oh, qui pogués tornar-me-les un dia!
Per tocar a morts pels monjos les voldria;
45 per tocar a morts pels monjos i per mi.

24 M2: la llantia

27 M2: sols hi ha, encara drets, | 1889: sols hi ha encara drets

29 M2: que, tot partint,

35-36 1889: separació estròfica indicada per tres asteriscs

Que tristos, ai, que tristos me deixaren!
Tota una tarda los vegí plorar;
set vegades per veure'm se giraren;
jo aguaito fa cent anys per on baixaren:
50 tu, que vius més avall, ¿no els veus tornar?

—No! Pel camí de Codalet i Prada
sols minaires obiro i llauradors;
diu que torna a son arbre la niuada,
mes, ai!, la que deixà nostra brancada
55 no hi cantarà mai més dolços amors.

Mai més! Mai més! Ells jauen sota terra;
nosaltres damunt seu anam caient;
lo segle, que ens deu tant, ara ens aterra,
en son oblit nostra grandor enterra
60 i ossos i glòries i records se'ns ven.

—Ai!, ell ventà les cendres venerables
del comte de Rià, mon fundador;
convertí mes capelles en estables,
i desniats los àngels pels diables
65 en eixos cims ploraren de tristor.

I jo plorava amb ells i encara ploro,
mes, ai!, sens esperança de conhort,

58 M2: lo segle que es fill nostre nos aterra,

59 M2 i 1889: nostres recorts enterra

61 M2: les cendres adorables

62 M2: de Guifre de Rià,

64 M2: d hont desniats los àngels

65 M2: per eixos cims

puix tot se'n va, i no torna lo que enyoro,
i de pressa de pressa jo m'esfloro,
70 rusc on l'abell murmuriós s'és mort.

—Caurem plegats—lo de Cuixà contesta—
Jo altre cloquer tenia al meu costat;
rival dels puigs, alçava l'ampla testa,
i amb sa sonora veu, dolça o feresta,
75 estrafeia el clarí o la tempestat.

Com jo, tenia nou-cents anys de vida,
mes, nou Matusalem, també morí;
com Goliat al rebre la ferida,
caigué tot llarg, i ara a son llit me crida
80 son insepult cadavre gegantí.

Abans de gaire ma deforme ossada
blanquejarà en la vall de Codalet;
lo front me pesa més, i a la vesprada,
quan visita la lluna l'encontrada,
85 tota s'estranya de trobar-m'hi dret.

Vaig a ajaure'm també; d'eixes altures
tu baixaràs a reposar amb mí,
i, ai!, qui llaure les nostres sepultures
no sabrà dir a les edats futures
90 on foren Sant Miquel i Sant Martí.—

74 M2: y ab sa veu clara, angélica o feresta,

77 M2: nou Matussalem,

84 M2: cixa encontrada

89 M2: á les etats futures

90 M2 i 1889: y Sant Martí!—

Aixís un vespre els dos cloquers parlaven;
mes, l'endemà al matí, al sortir lo sol,
recomençant los càntics que ells acaben,
los tudons amb l'heurera conversaven,
95 amb l'estrella del dia el rossinyol.

Somrigué la muntanya engallardida
com si estrenàs son verdejant mantell;
mostrà's com núvia de joiells guarnida,
i de ses mil congestes la florida
100 blanca esbandí com taronger novell.

Lo que un segle bastí l'altre ho aterra,
mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
al Canigó no el tiraran a terra,
105 no esbrancaran l'altívol Pirineu.

93 M2: los himncs

99 M2: sa florida

105 M2: no arrancaran [*var. post. enfonzaran*] cap puig del Pirineu. | 1889: no esbrancarán per ara 'l Pirineu.